

Knižnica Vladimíra Petríka (Štruktúra knižnice a profil osobnosti)

Vladimír Barborík

BARBORÍK, V.: Vladimír Petřík's Library
SLOVENSKÁ LITERATÚRA 66, No. 3, p. 166 – 171

Key words: library, analysis, type perspective, genre perspective, time perspective, bibliography

The paper Vladimír Petřík's Library is an attempt at „reading“ of a library from the perspective of the relation between the library and the owner. The inheritance left by literary scientist and critic Vladimír Petřík includes over 6000 books, which were accumulated and used by him during his life. Understanding the type, genre, functional and time structures of his library, i.e. the relations between the volumes accumulated in it, enables complementing the already well-known bibliographic profile of the owner, looking at his personality through this kind of specific cultural memory, which library is, understanding oscillation between professional orientation and reading as a personal interest, which becomes a necessity. The analysis of Vladimír Petřík's library leads to the conclusion that although he was a „man of books“, he was not fetishistic about them. They served his main interest, which was literature.

Kľúčové slová: knižnica, analýza, druhová, žánrová, časová perspektíva, bibliografia

Adam Bžoch svoje uvažovanie o Vámošovej filozofickej dizertácii *Princíp krutosti*¹ rámčuje pohľadom do spisovateľovej knižnice. Vychádza zo súpisu 969 diel, ktorý sa zachoval v prozaikovej pozostalosti. Knižnicu chápe ako „osobnú kultúrnu pamäť“, v štúdiu sa zameriava na diela súvisiace so zvolenou témou, vypovedajúce o Vámošových filozofických záujmoch. Pokúsim sa pozrieť na knižnicu Vladimíra Petríka a zistiť, či dokáže vydať svedectvo o človeku, o literárnom historikovi, kritikovi a predovšetkým čitateľovi. Vychádzam zo súpisu

1 BŽOCH, Adam: Vámošov Princíp krutosti z hľadiska filozofie života. In: *Slovenská literatúra*, roč. 49, 2002, č. 3, s. 209 – 212.

kníh, ktorý s mimoriadnym úsilím a dôkladnosťou zostavil syn Vladimíra Petříka Fedor na jar 2018.

Zoznam registruje 6 379 bibliografických jednotiek, nielen knihy, ale aj periodiká. Ide o podobu knižnice, ktorá sa zachovala po smrti majiteľa a ktorá je oproti pôvodnej podobe redukovaná. Vieme, že mnoho kníh V. Petřík veľkoryso rozdal kamarátom, kolegom a podstatnú časť venoval Katedre slovenského jazyka a literatúry UPJŠ v Košiciach. Darované knihy boli zaradené do fondov tamojšej knižnice bez toho, aby bol urobený súpis. Ich počet pracovníci knižnice odhadujú na tisíce, Vladimír Petřík zmieňoval vyššie číslo. Žánrový a tematický profil týchto kníh možno sčasti odhadnúť prostredníctvom nápadných „bielych miest“ v súpise bibliografických jednotiek. Myslím tu na knihy, ktoré napriek očakávaniu v súpise absentujú.

Na knižnicu sa možno pozrieť z viacerých perspektív, možno ju štruktúrovať na základe rôznych kritérií. Číselné údaje a percentá tu majú len pomocnú úlohu, podstatný je ich výpovedný potenciál: čo a či vôbec niečo dokážu povedať o človeku, ktorý knižnicu založil, dopĺňal a používal.

Knižnú produkciu z pozostalosti V. Petříka možno rozdeliť na pôvodnú slovenskú a inonárodnú. Z druhej skupiny vyčleňujem české knihy. Zrejším dôvodom je ich špecifické postavenie v slovenskom kultúrnom kontexte, dané spoločnou minulosťou a jazykovou i edičnou prístupnosťou. Knižnica sa skladá z 1 559 kníh slovenskej proveniencie, zo 762 českých a z 207 inonárodných kníh v českých a slovenských prekladoch. Ďalších približne 800 bibliografických jednotiek tvoria periodiká a publikácie iného druhu, zväčša účelové, spojené s literárnou prevádzkou (dokumenty, správy zo zjazdov, zoznamy členov spisovateľských organizácií, stanovy, protokoly...). Najväčšiu časť knižnice, viac ako tri pätiny, tvorí umelecká literatúra² (asi 3 700 kníh, z toho 700 slovenských, 300 českých a 2 700 inonárodných), publikácií iného druhu, predovšetkým odborných je v nej okolo 2 000. Medzi nimi evidujeme 247 literárnovedných prác slovenských, 154 českých a 63 inonárodných. V knižnici je pôvodná slovenská beletria zastúpená v menšej miere, než by sme predpokladali. Týka sa to najmä produkcie od päťdesiatych do osemdesiatych rokov 20. storočia, teda obdobia, v ktorom bol Vladimír Petřík aktívnym účastníkom literárneho života, či už ako kritik, autor posudkov alebo člen edičných rád niektorých vydavateľstiev (napr. edície *Mladá tvorba v Smene*). Pravdepodobne práve tieto knihy – a literárnovedná produkcia z tejto doby – tvorili podstatnú časť toho, čo daroval UPJŠ. Nechal si však – v súvislosti s dlhodobou plánovanou monografiou, ktorú chcel venovať A. Matuškoví – 26 zväzkov tohto autora, medzi nimi tak prvé vydania, ako aj dve vydania Matuškových vybraných spisov.

2 Pri funkčnej, druhej a žánrovej diferenciacii kníh sa stretávame s dielami pomedzného charakteru, v ktorých sa kríži viacero funkcií (napríklad v prípade autobiografických žánrov funkcia dokumentárna, svedecká a funkcia estetická). Preto v ďalšom texte štatistické údaje získané excerpciou uvádzam zaokrúhlené na stovky, aby som zdôraznil ich orientačnú hodnotu. Príspevok nemá ambíciu podať kvantitatívne vyčerpávajúcu štatistickú analýzu knižnice, pre postihnutie vzťahu medzi ňou a jej užívateľom by mali poslať aj rámcové údaje, o ktorých vieme, že sú iba približné.

Súčasťou knižnice sú literárne, umelecky, kultúrne a konfesijné orientované periodiká. Ide o jednotlivé čísla aj celé ročníky (kompletný *Elán*, všetkých 9 ročníkov Šaldovho *Zápisníka*), o 54 slovenských a českých časopisov – v abecednom poradí od *Aspektu* po *Živenu*, v chronologickej postupnosti od druhej polovice 19. storočia (Sytnianskeho *Orol*) po súčasnosť. V tejto súvislosti treba poznamenať, že časť starších kultúrnych periodík z povojnového obdobia a zo šesťdesiatych rokov Vladimír Petřík venoval kolegom z Ústavu svetovej literatúry (*Verbum*, *Nová práca*, kompletných 5 ročníkov *Orientace*, *Plamen...*). Významnú časť toho, čo ako literárny historik medzivojnového a povojnového obdobia potreboval, mal doma. Možno preto, že materiálové východiská jeho výskumu boli preňho samozrejme, dôverne známe, nepotreboval „materiálom“ zavalovať čitateľa, neplietol si literárnohistorickú štúdiu s komentovaným vydávaním prameňov. Dobré však ovládal umenie citovať, vybrať zo „svojho“ autora to príznačné, charakteristické, úderné.

Na knižnicu je možné pozrieť sa aj z časovej perspektívy. Ak si ako diferenciálné kritérium zvolíme rok vydania, získame približný prehľad o tom, ako sa rozrastala. Nejde o exaktné členenie, veď aj mnohé z kníh, ktoré vyšli počas dospelého života V. Petříka, mohol získať neskôr, z antikvariátu alebo od niekoho iného. Aj tento prístup je len orientačný, má však určitú výpovednú hodnotu. Umožňuje nám v prvom rade oddeliť knihy, ktoré vo vzťahu k užívateľovi predstavujú v širokom slova zmysle „dedičstvo“, od kníh, ktoré boli jeho „súčasníkmi“. Východiskom je predpoklad, že knižnicu si človek začína budovať na prahu dospelosti, napríklad pri príchode na vysokú školu. U Vladimíra Petříka ide o záver štyridsiatych rokov, o obdobie, ktoré bolo aj spoločenským a kultúrnym zlomom. Rozčlenil som preto bibliografické jednotky do dvoch základných skupín podľa toho, či boli vydané do roku 1949 alebo po ňom. V prvej skupine sa nachádza viac ako tisíc kníh a periodík (1 051), v druhej približne päťnásobok (5 260).

Podľa počtu kníh vydaných do roku 1949 je Vladimír Petřík aktívny dedič relevantného „knižného kapitálu“. Nedá sa zistiť, koľko týchto kníh naozaj zdedil, či už z domácej knižnice, od brata Jána, evanjelického farára a teológa, alebo od iných a koľko ich získal v antikvariátoch. Sú medzi nimi vzácne prvé vydania niektorých klasických diel – päťspevová Kollárova *Slávy dcéra* z roku 1832, Vajanského *Tatry a more* (1880) či Kraskove *Verše* (1912). Napriek tomu však jeho knižnica nemá elitársky výberový či bibliofilskú podobu. Vladimír Petřík nebol zberateľ kníh, ale čitateľ, nepodliehal materiálóvemu fetišizmu. Ak on sám bol v prístupe k svetu a ľuďom demokratický, tento demokratizmus uplatňoval aj vo vzťahu k literatúre. Jeho postoj ku knihám bol otvorený, vedený záujmom: v tejto súvislosti sa ponúka české, do slovenčiny v úplnosti nepreložiteľné slovo „zvidavosť“ (na rozdiel medzi „zvidavosťou“ a zvedavosťou v jednom rozhovore upozornil Milan Šútovec). Literárne záujmy Vladimíra Petříka boli protikladné ku snobskému apriorizmu, prirodzene sa pohyboval medzi „vysokým“ a „nízkym“, perifériou a centrom, každý pokus o tvorbu bol preňho hodný pozornosti. Vrátil sa v tejto súvislosti k jeho demokratizmu. Bol spontánny, zažitý, nenútený a pritom principiálny, myšlienkovito fundovaný. Jeho zdroje možno hľadať v medzivojnovéj Československej republike.

V časti knižnice, ktorú som označil ako „dedičstvo“, dominujú diela z tohto obdobia a z doby, ktorá na tento dejinný úsek ešte nadväzovala. Takmer tisíc kníh (977) vyšlo v rokoch 1919 – 1948. K nim patria spisy autorov zosobňujúcich prvú republiku, nielen beletristov, ale aj filozofov, politických a duchovných mysliteľov, kritikov a praktických politikov. V knižnici V. Petrika sa nachádza 15 zväzkov T. G. Masaryka, vrátane 1. vydania *Otázky sociální* (1898); 6 kníh E. Beneša, z nich 4 z krátkého povojnového obdobia; 7 kníh F. Peroutku (nechýba medzivojnové vydanie *Budování státu*); V. Černý je zastúpený 9 knihami, F. X. Šalda o. i. aj kompletnými ročníkmi *Zápisníka*, Karel Čapek 28 knihami. Ide napokon o dobu, keď sa tiež formovala generačná vrstva slovenskej literárnej kritiky, reprezentovaná predovšetkým kľúčovou trojicou Felix, Chorváth, Matuška, ktorej V. Petrik ako historik venoval najväčšiu pozornosť. Knižnica svedčí o tom, že zložitý a v mnohom aj protirečivý kultúrno-ideový komplex medzivojnového Československa, štátu, v ktorom sa narodil a prežil prvých desať rokov života, bol preňho formatívnou, pozitívne recipovanou skúsenosťou.

Vo vzťahu k väčšine kníh zo svojej knižnice bol Vladimír Petrik súčasníkom. V období prvej polovice päťdesiatych rokov, do ktorého hypoteticky kladiem „zakladanie“ knižnice, sa zároveň postupne stával aktívnym účastníkom literárneho života – ako študent literatúry, ako kritik a literárny historik. Knihami z tohto a nasledujúcich desaťročí sa postupne dopĺňala jeho knižnica. Hoci, ako som sa už zmienil, nemožno predpokladať, že ku každej z nich sa dostal bezprostredne po vydaní, predpokladajme, že u väčšiny z nich to tak bolo. Ich „prísun“ v jednotlivých desaťročiach potom vykazuje pozoruhodnú kontinuitu. V jeho knižnici sa nachádza 628 bibliografických jednotiek vydaných medzi rokmi 1949 – 1959, čo predstavuje prírastok 57 kníh ročne. V nasledujúcom desaťročí by to už bolo 97 kníh, v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 71 kníh, v deväťdesiatych a nulých 75 kníh – a po roku 2010 mu do knižnice pribudlo každý rok úctyhodných 97 kníh. Uvedené čísla v každom decéniu do roku 2010 skresľuje a znižuje skutočnosť, že v súpise absentujú knihy darované košickej univerzite. Vzhľadom na skutočnosť, že išlo najmä o slovaciká vydané po vojne, možno predpokladať, že v niektorých desaťročiach by ročný priemer prírastkov stúpol až o štvrtinu. S istotou však možno povedať, že počet pribúdajúcich kníh sa u Vladimíra Petrika postupom rokov neznižoval. V knižnici je 50 bibliografických jednotiek vydaných v roku 2016 – poslednom roku pred smrťou, pričom ich počet v predchádzajúcom roku (2015) je 94. Ako voda v prírode, tak aj knihy v knižnici Vladimíra Petrika cirkulovali. Ubúdali, pričom nemám na mysli iba už viackrát zmienený dar UPJŠ. Mnohé z nich rozdal kamarátom a kolegom, iné požičal, pričom si nepamätám, že by požičané vymáhal naspäť, ak len knihu nepotreboval pracovne. Zároveň, ako dokazuje pohľad na súpis, stále pribúdali nové. Tento kolobeh potvrdzuje to, čo som mohol konštatovať vyššie – Petrikov naskrze nemateriálny a nefetišistický vzťah ku knihe, skutočnosť, že mu bola médiom nehmatateľných a zážitkovo recipovaných obsahov, významu. Ale aj jeho veľkorysosť: ako svojmu ašpirantovi mi raz priniesol román Gejzu Vámoša *Hrušovianski hriešnici*, o ktorom som dovtedy nevedel. Vámoš bol pritom témou mojej dizertácie, no spomenuté dielo neevidovala žiadna z dostupných bibliografií. Román vychádzal na pokračovanie v novínach, niekto si ho povystrihoval, dal zviazať a V. Petrik ho objavil v antikvariáte.

170 Napísal som o diele štúdiu a vyzeral som ako „objaviteľ“ doposiaľ neznámej prózy, ale tým bol V. Petřík. Zväzok mi potom daroval.

Zo súpisu bibliografických jednotiek v knižnici sa nedá odhadnúť, akú mali jednotlivé diela dôležitosť pre V. Petříka, akú vnútornú hodnotovú hierarchiu na ne uplatňoval: ku ktorým knihám sa vracal, ktoré prečítal, ktoré nedočítal alebo ani nečítal. Knižnica však napovie niečo o jeho autorských preferenciách. Je v nej 82 autorov, ktorí sú zastúpení siedmimi a viacerými zväzkami, z toho 16 slovenských. Výpovednú hodnotu týchto údajov opäť skresľuje fakt, že knižnica nie je úplná a chýbajú v nej najmä slovaciká. Domáci autori sú tak zastúpení predovšetkým dielami vydanými po roku 1989.

Pokiaľ ide o svetových a českých autorov, v knižnici nájdeme najviac kníh Dostojevského (30), Karla Čapka (28) a Gorkého (23), ale aj 22 zväzkov Nezvala, 20 T. Manna a 19 Grahama Greena. A ešte raz ale – aj 20 kníh Georga Simenona. Z hľadiska tradičného delenia literatúry na „vysokú“ a „oddychovú“, „spotrebnú“ pohľad do knižnice V. Petříka opäť potvrdzuje jeho antielitárstvo a demokratický prístup k literatúre. Popri sebe v nej mierovo koexistujú veľkí románoví klasici 19. a 20. storočia a autori detektívok (377 zväzkov), Dostojevskij s Gardnerom (10 kníh), T. Mann s McBainom (10 kníh). Tento prístup uplatnil aj pri výskume slovenskej literatúry, keď sa ako jeden z prvých venoval aj nekanonickej tvorbe, predovšetkým detektívke.

Nie je prekvapením, že najväčšie zastúpenie z domácich autorov má Alexander Matuška s 26 zväzkami, asi málokto by však očakával, že na druhom mieste tohto pomyselného rebríčka sa objaví Štefan Kuzma s pätnástimi knihami: je to kompletne dielo dnes 67-ročného autora, ktorý knižne debutoval v roku 2009. Na prvý pohľad to spochybňuje zvolené kritériá, veď počtom kníh sa Kuzma vyrovná André Mauroisovi. Iste z toho nemožno vyvodit', že Kuzmova tvorba znamenala pre V. Petříka to isté, čo dielo Mauroisa či A. Francea (tiež 15 zväzkov). Napriek tomu nám aj tieto čísla niečo dokážu naznačiť. Sú svedectvom o spoločenskom aspekte literárnej prevádzky, vypovedajú o V. Petříkovi ako o protagonistovi domáceho literárneho života – o človekovi spoločenskom, družnom, ochotnom pomôcť pri vydaní knihy radou či pozitívnym posudkom. Iste vedel, kedy pomáha autorovi a kedy literatúre.

Nepriamym svedectvom o spoločenskom aspekte jeho pôsobenia v literatúre je aj zastúpenie niektorých domácich vydavateľstiev. Najviac kníh mal z vydavateľstva Slovenský spisovateľ (243), no z nepomerne kratšie a iba od deväťdesiatych rokov fungujúceho Kalligramu to bolo iba o desať menej (233). Nasleduje Tatran (219), hoci tu ide fakticky o viacero vydavateľských subjektov (v medzivojnovom období pod touto značkou pôsobil martinský nakladateľský účastinný spolok, ako štátne nakladateľstvo pôsobil Tatran aj pod značkou SVKL, po roku 1989 sa transformoval opäť na súkromnú spoločnosť), potom české vydavateľstvá Československý spisovateľ (212 kníh), Odeon (173) a Mladá fronta (160). V ponovembrovom období dominujú vydavateľstvá, v ktorých mal V. Petřík profesijné, spoločenské alebo aj konfesijné väzby na majiteľa alebo okruh spolupracovníkov. Okrem už spomenutého Kalligramu to bolo vydavateľstvo Marenčin PT (90 kníh) a Transcius (74 publikácií vydaných po roku 1989, celkovo 104).

Iste existujú iné perspektívy, z ktorých sa možno pozrieť *do* knižnice V. Petríka. Príspevok uzavriem pohľadom *na* knižnicu, na to, ako bola zasadená do priestoru bytu. Tí, ktorí ho navštívili, môžu potvrdiť, že knihy na V. Petríka „nepadali“, nezaberali celé steny, nestrhávali na seba pozornosť, napriek početnosti nedominovali. Boli diskretnou súčasťou jeho súkromia. Nebýva to pri ľuďoch kníh samozrejmosťou. Vladimír Petřík sa nedal knihami ovládať, slúžili mu. Podstatná bola literatúra.